

Nokkur orð um sár

FRÁ STARFSMANNI lyfjafyrirtækis barst fyrirspurn um tiltekna tegund sárs. Af því tilefni var farið yfir ýmis heiti sem notuð hafa verið um **sár**. Í Samheitaorðabókinni eru heitin: *áverki, ben, bor, kaun, meiðsl, skeina, særi, und*. Í Íslenskri orðabók Eddu er nafnorðið **sár** sagt merkja 1. (*opið meiðsl, ben, und, áverki*). 2. *brofhlötur*. Í ritmálsafni Orðabókar Háskólans má sjá að orðið **sár** er gamalt og er upphaflega ýmist stafsett *sár, sar* eða *saar*. Mörg notkunardæmin eru býsna skemmtileg. Í ritum Lærdómslistafélagsins frá síðari hluta hluta 18. aldar segir til dæmis: *Sár innibera svovel undir (vulnera) sem kaun (ulcera)*. Fram kemur enn fremur að orðið **sár** hefur verið notað um brotflėti á dauðum hlutum, svo sem á steinum eða bergi, og jafnvel um skurðflėti, svo sem á kókusneiðum og kjötbitum. Samkvæmt hinni miklu orðabók Websters er enska orðið **sore** talið eiga uppruna í fornensku orði, **sār**, en það er sett í tengsl við forníslenska heitið **sár**.

Wound

Enska orðið **wound** er notað um sár sem verða til við áverka þegar yfirborð húðar eða slímhúðar er stungið, skorið eða rífið. Það er af sama stofni og íslenska heitið **und**. Latneska heitið er **vulnus**. Íðorðasafn lækna tilgreinir **sár** og **særi**. Þegar mikillar nákvæmi er krafist væri heppilegt að nota yfirheitið **áverkasár**. Slík sár má svo auðveldlega aðgreina með sértækum íslenskum heitum í samræmi við tegund áverka, **stungusár** (puncture wound, stab wound), **skotsár** (gunshot wound), **skurðsár** (cut, incised wound), **rifið sár** (lacerated wound), **marið sár** (contused wound), **opið sár** (open wound) og **afrifusár** (avulsed wound).

Ulcer

Enska heitið **ulcer** er dregið af latneska heitinu **ulcus**. Íðorðasafn lækna skilgreinir fyrirbærið þannig að um sé að ræða *löskun á yfirborði húðar eða slímu vegna vefjataps, oft samfara bólgu*. Læknisfræðiorðabók Stedmans er þó enn nákvæmari: *meinsemd í yfirborði húðar eða slímhúðar sem stafar af yfirborðslægu vefjatapi, oftast með bólgu*. Íðorðasafn lækna tilgreinir sömu íslensku heitin **sár**, **særi**. Það er á vissan hátt óheppilegt að geta ekki aðgreint þess konar sár frá áverkasári með stuttu og einföldu heiti. Af nothæfum samsettum heitum má þó nefna **drepsár** og **bólgusár**. Sértæk sáraheiti eru mörg. Af þeim má nefna **magasár** (ulcus ventriculi), **ætisár** (ulcus pepticum, sjá pistil nr. 60, Læknablaðið 1995; 81: 498), **legusár** (ulcus decubitus), **leggsár** (ulcus cruris), **offholdgunarsár** (exuberant ulcer)

og **sprungið sár** (ulcus perforans). Rétt er að vekja athygli á því að Íðorðasafn lækna hefur ekki kosið fulla samræmingu í íslensku heitunum þannig að í stað **ulcus** kemur ýmist *sár, særi* eða *fleiður*: **glæru-fleiður** (ulcus corneae), **linsæri** (ulcus molle), **skriðsár** (ulcus serpens). Margir latínugránar telja að **ulceration** sé heiti sem eigi við um þann feril sem leiðir til þess að sár myndast, en ekki um sárið sjálft.

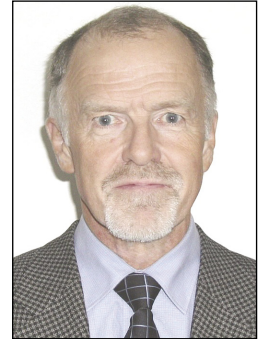
Erosion

Þetta orð á sér áhugaverðan uppruna. Það er myndað af forskeytinu **ex-** og latnesku sögninni **rodere**, að naga, og er því skylt enska nafnorðinu **rodent**, nagdýr. Orðrétt þýðing á **erosion** gæti því verið **útnögun**. Íðorðasafn lækna birtir þýðingarnar *fleiður* og *særi*. *Grunnt sár til orðið við áverka eða bólgu*. Undirritaður hefur notað heitið **grunn-særi** um þetta fyrirbæri.

Kvensjúkdómalæknar hafa hins vegar notað heitið **erosion** um sérstakt fyrirbæri í leghálsi þar sem tunga af stuðlaþekju úr innhálsi hefur skriðið niður í úthálsinn og komið í stað flöguþekjunnar sem þar á að vera. Svæðið getur verið rautt og hrjúft, en eiginlegt sár hefur ekki myndast. Tannlæknar hafa svo notað heitið **erosion** um eyðingu tanna af völdum efna og jafnvel um tannslit vegna hlutrænna áverka.

Húðrof

Ýmsir læknar hafa kvartað undan því að orðið **húðrof** sé í vaxandi mæli notað á sjúkrahöfnunum í staðinn fyrir **húðsár** eða **sár í húð**. Lausleg leit á netinu leiddi í ljós að orðið kemur fyrir í lögum um hollustuhætti og mengunarnarnir nr. 7 frá 1998, þar sem fjallað er um starfsleyfi fyrir tiltekinn atvinnurekstur og þá sérstaklega hvers konar snyrtistofur þar sem **húðgötun** eða **húðrof** fer fram. Undirritaður getur ekki lagst gegn þessari notkun. Vísað er mjög almennt í snyrtiaðgerðir, sem geta haft það í för með sér að húð rofni. Annað dæmi fannst á netinu: [bakteríur] *geta einnig verið í hálsi og á órofinni húð án þess að gefa nokkur einkenni þaðan. Sýkingin nær oftast fótfestu eftir minni háttar húðrof*. Þarna er lögð áhersla á að rof í húð eða slímhúð getur verið uppspretta sýkingar. Hvorki er vísað sérstaklega í áverka- eða drepsár heldur að hvers kyns húðrof auki hættu á að sýklar nái fótfestu í líkamsvef. Ekki er hægt að leggja gegn orðanotkun af þessu tagi, þegar orðið er notað sem almennt og ósértækt samheiti. Hins vegar virðist engin þörf á því að nota orðið **húðrof** þegar vísað er til vel þekktra meinsemda, sem augljóslega falla undir samheitið **sár**.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

jobannhj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er læknir
á Landspítala Hringbraut.